

על שילוב הנשים בפעילות הדתית בקהילה

הקדמה

הנושא הנדון הוא ללא ספק אחד הנושאים ה'בוערים' והמדוברים ביותר בקהילותינו, אשר מצד אחד מבקשות לשמור על אורח חיים דתי על פי ההלכה המקובלת, ומצד שני מתחזקת בהן המגמה לעשות יותר ויותר לשילוב הנשים בכל הפעילויות - גם אלו השייכות לתחום הדתי המובהק כתפילה וסדריה וכדברי תורה. מגמה זו נראית כנבלמת במידה מרובה על ידי תופשי ההלכה ושומרי המסורת, ויש אכן צדק גם בכלימה הזו מכמה טעמים: קודם כול, כאשר מדובר על הלכה הרי ברור שזו אינה ניתנת בקלות לשינוי ואוי לנו אם נתיר לעצמנו פריצת גדר ללא הבחנה וללא הוראה מוסמכת של גדולי תורה. כמו כן יש לזכור את הערך הפנימי של הסייגים וההגבלות שלא נקבעו בשביל לקפח ולהרגיז אלא בשביל לשמור על אווירה של קדושה החשובה כל כך בזמן התפילה ובזמן שעוסקים בתורה.

מה שנכון אצל האיש ואשתו - שהקשר ביניהם מהווה יסוד לבניין הבית הפרטי בקדושה, עד שנאמר עליהם שאם זכו הרי שכינה שרויה ביניהם - אינו נכון כשמדובר על חברה מעורבת של גברים ונשים, וזה פשוט. יחד עם זאת אי אפשר להתעלם מכך שנשים אשר נוטלות חלק בכל תחומי החיים ובכל הרמות מעוניינות להעמיק את מעורבותן גם בפעילות הדתית. נטייתן זו היא בוודאי אמיתית ובאה מתוך הכרה דתית חזקה שיש לה ביטוי כעובדה המוכרת בקהילותינו שהנשים מקפידות מאוד לבוא לתפילה לבית הכנסת בשבתות ובחגים. דבר זה כשלעצמו מונע מאתנו לדון בכל השאלות העולות על הפרק רק לפי המסורת ולפי מה שקיבלנו מהדורות שלפנינו שבהם כידוע הנשים היו ממעטות לבוא לבית הכנסת וכל מסגרת החיים הקהילתיים היתה שונה לגמרי. לפיכך נראה לי שחובה מוטלת עלינו להתמודד באומץ עם האתגר החדש הזה שלא היה מוכר לאבותינו ולרבנותינו, ולהתייחס לכל דבר לגופו תוך כדי שמירת ההלכה ותוך כדי שמירת המסגרת של חיי קדושה לקהילות היפות והולכות ומתפתחות בכל אתר ואתר.

בדברים דלהלן ננסה להתייחס לכמה נושאים המוכרים לנו בחיי הקהילות מנקודת מבט הלכתית. אין כאן רצון ויכולת להכריע, אבל יש כאן רצון להביע דעה ולתרום לדיון שכבר מתקיים בכמה במות, והחידוש כאן הוא בדגש הלכתי ובניסיון המעשי של הכותב בקהילות של הציבור הדתי לאומי כאן בארץ.

א. תפילה

העובדה היא שבנותינו מתחנכות להתפלל, והן אכן רגילות להתפלל לפחות תפילה אחת ביום (ע"י שו"ע או"ח קו, ב ומשנ"ב ס"ק ד). יתרה מזו, יש הרבה בנות המקפידות אף להתפלל תפילת מנחה כדעת הרמב"ן המבוארת בפוסקים (משנ"ב שם). וכבר יש כאלה אשר מקפידות אפילו על תפילת ערבית.

כל זה שונה לגמרי מהמנהג הקדום המובא ע"י המגן אברהם (ס"ק ב) שרוב הנשים יצאו ידי חובתן רק באמירה של בקשה קצרה. אשר על כן, אין זה מפליא שהנשים מבקשות להיות שותפות פעילות יותר בתפילה שבבית הכנסת. ומכאן אנו מגיעים לשאלה שאינה יורדת מעל סדר היום, זוהי שאלת גובה המחיצה ואיכותה. שאלה זו באה מצד הנשים שמאוד מעוניינות לראות ולשמוע היטב גם את הפעילות הנלווית לתפילה, בעיקר בזמן קריאת התורה, הוצאתה והכנסתה. על גובה המחיצה וטיבה כבר נשברו הרבה קולמוסין, ומפורסמות בעיקר תשובותיו של הגר"מ פיינשטיין זצ"ל (או"ח ח"ב סי' כג-כד), ועדיין נראה שאין בזה הכרעה.

מניסיוני אני יכול להעיד שגם אם ישנן מחיצות כשרות המבוססות על פוסקי הלכה מובהקים, לא תמיד אפשר לקבלן, שהרי לא כל בתי הכנסות שווים ואינה דומה עזרת נשים הנמצאת למעלה מאחור לעזרת נשים הנמצאת באותו מפלס מן הצד. המסקנה המתבקשת היא שראוי להדריך את הנשים והבנות שיהיו סובלניות ומתחשבות בגברים הצריכים להתפלל בדעה פנויה באווירה של קדושה, ולכן ראוי להן שיסכימו למחיצה כזו שתמנע מהגברים לראותן בבידור; ומאידך גיסא, מן הראוי למצוא פתרונות שונים כדי ליצור מחיצה שתאפשר לנשים ראייה מרבית מבלי לפגוע בגברים¹.

¹ **הערת העורך (ע.א.):** לשם כך יש לשקול החלפת הווילון האטום בוילון קלוש יותר, שיתן לנשים הרגשה יותר נעימה. איכות הווילון צריכה להיות כזאת שגבר המתבונן על המחיצה יראה רק צללית ולא יוכל להבחין בתווי פנים. במקומות אחרים משתמשים במראות חד-סטיריות, ובעזרת נשים גבוהות שמים זכוכית חצי אטומה, שאפשר לראות דרכה רק במבט מקרוב. ואף שמן הראוי להחמיר בדיני צניעות, אל להם לגברים להפריז במידות חסידות של צניעות על חשבון של הנשים.

ב. קריאת התורה ועלייה לתורה

לפי הנראה, יש הסכמה בדברי הראשונים שנשים אינן חייבות במצוה זו. אף על פי כן למדנו במסכת מגילה (כג, א) שהאישה עולה למניין שבעה; אך שוב אמרו שלא תקרא בתורה מפני כבוד הציבור. אכן מצינו דעה ייחודית למגן אברהם (או"ח סי' רפב ס"ק ו) המבקש להוכיח מההלכה הזו שאישה חייבת לשמוע קריאת התורה, ומשווה זאת למצוות 'הקהל' שנשים משתתפות בה אף שאינן חייבות במצוות תלמוד תורה. ברם אף הוא היה כנראה מהסס בדבר, וכתב שמנהג הנשים הוא לצאת החוצה בזמן קריאת התורה. בתקופתנו המצב שונה, שהרי הנשים אינן יוצאות בזמן הקריאה, והן דווקא נשארות לשמוע; ומפני זה נשמעות במשך כל הזמן קריאות לשלבן בקריאה בצורה זו או אחרת. בענין זה נאמנים עלינו דברי הגמרא שהאישה לא תקרא בתורה ולא תעלה לתורה, והלכה לא זזה ממקומה. אמנם הטעם הנזכר "מפני כבוד הציבור" אינו מובן כל כך בדורנו, כאשר נשים מכהנות בתפקידים בכירים בכל תחומי החיים, ובאמת יש כאלו הרוצים לומר שמשום כך כבר אין זה פוגם בכבוד הציבור. כאן המקום להשיב שכדי לשנות דבר עקרוני בסדרי התפילה צריכים לסמכות תורנית מרכזית, ואי אפשר שכל אחד יעשה שבת לעצמו. זאת ועוד, לדעת המאירי לא ראוי שהאישה תברך על התורה, מפני שאינה יכולה להוציא את הציבור בהיותה פטורה בעצמה. הוא מפרש את האמור בגמרא שהאישה מצטרפת למניין שבעה, כמכוון רק לזמן שלא היו כל העולים מברכים אלא רק הראשון והאחרון. מלבד זה יש לומר שהטעם שאמרו שלא תקרא מפני כבוד הציבור ניתן לפירושים נוספים, כמו זה שהאישה אינה חייבת בקריאה, ואין ראוי שיעלו את הפטורים ולא את החייבים. עוד אפשר, שכבוד הציבור שאליו התכוונו הוא מצד הצניעות, שלא ראוי שהאישה תבוא ליד הבימה ותעמוד בתוך קהל הגברים.²

השאלה הנוספת המתעוררת בעקבות כל האמור לעיל, היא מדוע לא ניתן יד להקמת מסגרות נפרדות של קריאת התורה לנשים ויש לכך כבר תקדימים בשנים האחרונות. על כך יש להשיב שמשנה מפורשת היא במסכת מגילה (כג, ב) שקריאת התורה טעונה מניין של עשרה גברים בתפילה. יוצא אם כן שבשביל לצאת ידי חובה צריכים להיות דווקא בבית הכנסת עם כל הציבור, ואין שום עניין להוציא את הספר בשביל קריאה שאין יוצאים בה ידי חובה. המסקנה היא שנשים החפצות לשמוע את הקריאה ימשיכו לשבת בעזרת נשים, אבל מותר להסכים, לדעתי, לפתיחת המחיצה בשעת הקריאה, כמנהג שנוהגים בהרבה מקומות בזמן הדרשה. הטעם לכך הוא שאינה דומה קריאת התורה לתפילה. ומה שאמרנו שיש להקפיד מאוד בזמן התפילה כשבאים לשפוך שיח לפני ה', אין זה הכרחי באותה מידה בזמן קריאת התורה.

ג. הקפות בשמחת-תורה

בחג שמחת-תורה גוברת בדרך כלל הדרישה לשיתוף הנשים. כבר הזכרנו את העניין של קריאת התורה, ואולם חזקה ממנו היא התביעה לשיתוף הנשים בשמחת ההקפות עצמה. תביעה זו מובנת על רקע העובדה שהבנות רגילות לרקוד בחתונות ובאירועים אחרים, כמובן במעגלים נפרדים ומאחורי מחיצה, ושוב אינן מסתפקות בעמידה ובצפייה במעגלי הבנים. לכן כשמגיע חג שמחת-תורה אף הן רוצות להשתתף בשמחה בצורה אקטיבית ולא פסיבית, ועם ספר התורה עצמו.³

תשובת הכותב: לעני"ד, גם צללית הנראית דרך וילון שקוף היא בעייתית ביותר.

² **הערות העורך (ע. א.):** יש להוסיף לכך, שמכיון שלא שייך להעלות לתורה אשה שאינה לבושה בצניעות על פי ההלכה – לא יהיה זה מן הכבוד, לא לציבור ולא לתורה ולנותנה, להעמיד "משגיחי כשרות" במעבר אל הבימה כדי לבדוק אם העולה לתורה לבושה כראוי ולמנוע עלייה ממי שאינה עומדת בדרישות המקובלות בקהילה.

³ **הערות העורך (ע. א.):** נראה שיש להתנגד לכך שנשים תרקודנה עם ספר תורה בשמחת תורה מאותו טעם שהוזכר בהערה הקודמת. מכיון שלא כל הנשים המגיעות לבית הכנסת לבושות בצניעות כהלכה, תהיה זו פגיעה קשה בכבוד התורה אם ספר התורה יימסר לידיה של אשה כזאת. אמנם אפשר היה לטעון טענה כזאת ביחס לכל עבירה; אולם עבירת לבוש היא בולטת יותר באותו רגע, וגם מעידה יותר מדברים אחרים על "תעודת הזהות" הדתית של אותו אדם. ביחס לגברים, לעומת זאת, אין הלכות פסוקות בענין צורך לבוש (ואי לבישת ציצית אינה בולטת לעין), ומי שאינו לבוש כראוי (כגון: שבגדיו קרועים או מלוכלכים) באמת לא ראוי להעלות לתורה או

בעניין זה היה נראה לי שיש צורך לברר את ההלכה בצורה מדוקדקת ולהציע על פי זה דברים המשלבים את המנהג עם המגמה המתחדשת. וגבי הנשים במי טהרתן לא מצינו שום בעיה מיוחדת. אולם לגבי הנשים בזמן טומאתן יש ללמוד את ההלכה בשו"ע (או"ח פח, א). הרמ"א מביא שם שיש שכתבו שאין לאשה נידה להיכנס לבית הכנסת וליגע בספר התורה. לאחר מכן הוא מביא דעה שמתירה הכול, והיא דעת הרמב"ם והמחבר (יו"ד סי' רפב). אבל הוא עצמו מציין שהמנהג הוא כסברה הראשונה, לאסור. עם זאת, אף הוא מסיים שבימים נוראים נוהגים שכל הנשים באות לבית הכנסת, והטם שהתירו הוא מפני עוגמת הנפש הנגרמת להן אם יישארו בחוץ.

הלכה זו מלמדת אותנו שלכל הדעות אין בכך איסור גמור, שכן מפני מה נחמיר עם הנשים יותר מאשר עם הגברים כשהם בעלי קריין. כמו כן הננו רואים שאף המחמירים מסכימים להקל כשיש בכך עוגמת נפש, והרי זה נותן חומר למחשבה, אולי יש להקל גם בענין הנדון מצד אותה סברה.

אמנם ראוי לציין שהט"ז (לשו"ע או"ח שם, ס"ק ב) כותב בשם המהרש"ל שאף לדעת המקילים עליהן להיזהר שלא להביט בספר התורה בשעה שהחזון מראה אותו לעם. מכאן למדנו שיש בענין זה חילוקי דרגות. יש פוסקים המקלים בענין הכניסה לבית הכנסת ואינם ממעירים להקל באותה מידה בכל מה שקשור לספר התורה. אין זאת אלא מפני שראוי תמיד לחוש לענין המיוחד של קדושת ספר תורה, שהלכותיו מבוארות ומפורטות בשו"ע (יו"ד סי' רפב).

אמנם לדידן, הננו רואים שאין אנו מונעים את הנשים מלהביט בספר התורה בכל ימות השנה בכלל ובשמחת-תורה בפרט, ואין נוהגים על פי החומרה של הט"ז.

מאידך גיסא, נראה שאין לנו לחדש ולהורות לנשים שיעשו הקפות ממש כמו אצל הגברים, שכן גם אצלם יש בזה קולא גדולה במה שמעבירים את הספרים מיד ליד ולא מחזיקים אותם תמיד בדרך הראויה, בדחילו ורחימו. הסברה הנראית היא שיחול כאן הכלל הידוע "הבו דלא להוסיף עלה", שלא נוסיף הקפות על הקפות. ובכל זאת אפשר להציע שיוציאו ספר תורה אחד אל עזרת הנשים, יעמידו אותו שם במרכז על בימה מתאימה, והנשים תוכלנה לרקוד סביבו, כמובן, תוך כדי שמירת כל כללי הצניעות וההפרדה, כראוי.

ד. צירוף נשים למניין ולזימון

על צירוף למניין בתפילה לא שמענו, וההלכה ברורה ומפורשת (שו"ע או"ח נה, א) שאין אומרים קדיש, קדושה וברכות אלא במניין של עשרה גברים גדולים. אבל כן מצינו שיטות מסוימות בענין זימון וברכת חתנים, הסוברות שמצרפים נשים למנין עשרה.

1. זימון וברכת חתנים

כך מצינו במאירי (ברכות מז, ב) ובמרדכי (ברכות סי' קנח) בשם רבנו שמחה, המביאים את הדעה שמצרפים נשים למניין עשרה לצורך הזכרת השם בברכת הזימון. ההסבר הנראה לשיטה זו הוא שאין מחשיבים את ברכת המזון ל"דבר שבקדושה", כמו קדיש או חזרת הש"ץ, והזכרת השם כשלעצמה נעשית גם אצל עשר נשים⁴. כיוצא בזה מצינו בספר המנוחה (לרמב"ם הל' ברכות ב, ט) שמדייק מדברי הרמב"ם (שם) שנשים מצטרפות למנין עשרה לברכת חתנים.

רקוד עם ספר תורה בידו, הן מפני כבוד התורה והן מפני כבוד הציבור. אולם תשומת הלב של הגבאים שלא להעלות גבר כזה לתורה אינה בולטת לציבור. מה שאין כן כאשר מדובר על ריקוד נשים עם ספר תורה, כאשר יכולים להתפתח ויכוחים וגערות כלפי נשים שלבושן אינו עומד בדרישות ההלכתיות – אם מצד האמת ואם מנקודת ראותן של חברותיהן.

תשובת הכותב: אילו החשש הזה היה קיים, היינו רואים את הבעיה הזאת מתעוררת בקשר לנשים הבאות להתפלל בעזרת נשים. לכן אין לראות בכך בעיה הנוגעת דווקא לנושא ההקפות, אלא לתקנות הנדרשות בנושא הצניעות בבית הכנסת. העלאה של טיעון זה יש בה כדי להסיט את הדיון מן המישור העקרוני לשאלה צדדית.

הערת העורך (ע. א.): יש להבחין בין שני גדרים בקיום מצוה בעשרה. גדר אחד הוא "דבר שבקדושה" הדורש "ציבור", שהוא עשרה גברים. וגדר שני הוא "פרהסיא", שמסתבר שאף נשים בכלל עשרה לענין זה. דוגמא לכך היא מצוות קידוש השם - בפני עשרה מישראל (סנהדרין עד, ב), שהפתי"ש (יו"ד סי' קנו ס"ק ז) מסתפק אם אף נשים בכלל זה. אותה שאלה אמורה גם ביחס להזכרת השם בזימון וברכת חתנים. וכן מצאנו בספר מקראי קודש להגרצ"פ פראנק (פורים, סי' לה) שהסתפק אם נשים מצטרפות למנין עשרה לענין קריאת מגילה וברכותיה, וכתב שעשר נשים בוודאי מצטרפות (ובהערות הביא את המאירי, שחילק בין צירוף נשים לגברים (שאינן מצטרפות, בגלל שהדבר אינו צנוע) לבין מנין של עשר נשים (שמועיל לענין מגילה). ובספר מקראי קודש להרב משה הררי (פורים, פרק ט הע' כו) כתב בשם הגר"ע יוסף שנשים אף מצטרפות לגברים לענין זה.

למעשה, דעות אלו לא נתקבלו להלכה.⁵ ואולם היו שצירפו נשים לזימון בשלשה כשהיו סועדים עם המשפחה הקרובה.⁶ הטעם להסתייגות מצירוף נשים לזימון שלא בחוג המשפחה הוא – שעניינו של הזימון תלוי בקביעות בסעודה; וזו אינה שייכת כשמדובר על נשים שאינן מחוג המשפחה הקרובה, שמתעמי צניעות לא ראוי לקבוע אתן סעודה במשותף.

2. מגילה

ההזדמנות הנוספת לצרוף נשים למניין עשרה היא בקריאת המגילה שהנשים חייבות בקריאתה. באופן פשוט היה אפשר להבין שהן אף מוציאות את הגברים ידי חובתם. אולם רבים מן הפוסקים שוללים זאת מכל מיני סיבות שאין כאן המקום לפורטן. אף על פי כן, כבר מקובל להסכים שהנשים מצטרפות למניין לקריאת המגילה, מפני שהחיוב במניין הוא בשביל פרסום הנס, וזה מתקיים גם על ידי מניין של נשים.

לאור זה החל להתפשט המנהג של ארגון מנייני נשים לקריאת המגילה; דבר שנראה מוסכם גם לדעת המהססים בעניין צירופם למניין הגברים.⁷ אף אני איני טוען שהן עושות דבר שאינו נכון. אולם קשה לי להבין את טעמן, שכן מה רע כשהולכים עם כל המשפחה יחד לבית הכנסת לשמוע את המגילה ברוב עם? ועדיף אם כן לנהוג לפי ההצעה שהוצעה כאן בקשר לקריאת התורה.

הליכת נשים לקריאה נפרדת אינה תורמת שום דבר לקהילה, אלא להיפך. בהליכה הזו הן נותנות הרגשה שעניינן בביטוי נשי לשמו, וזה מיותר;⁸ מה עוד, שיש ענין חיובי לכתחילה לקרוא ברוב עם ככל האפשר, מצד הענין של פרסומי ניסא.

ה. לימוד תורה

כמו בעניין התפילה גם בנושא זה יש בתקופתנו שינוי גדול לעומת הדורות הקדומים, שהרי כבר בבית הספר מלמדים את הבנות תורה שבכתב וגם תורה שבעל-פה.

לגבי עצם החיוב, ההלכה ברורה שנשים פטורות, ולא זו בלבד אלא שציוו חכמים שלא ילמד אדם את בתו תורה, ואמרו שכל המלמד כאילו לימדה תפלות (רמב"ם, הל' תלמוד תורה א, ג).

דברים אלו, שמקורם מלשון הגמרא במסכת סוטה, צריכים כמובן בירור ועיון. הגמרא שם מסבירה שטעם הדבר הוא על פי הפסוק במשלי (ח, יב): "אני חכמה שכנתי ערמה", ומכאן שדברי התורה יש בהם כדי להביא אפילו להנהגה שלילית, וכלשון הגר"א בפרושו למשלי:

במקום שאני חכמה, שם שוכן ערמה, כי מן התורה ייולד לו עורמה כמו יעקב שהיה איש תם ורימה את עשו.

ולכן המסקנה היא שדברי התורה צריכים להדרכה נכונה לגברים כמו לנשים. ולכן הגברים שנצטוו, צריכים לקיים את המצוה של תלמוד תורה ולעשותה כראוי עם כל הזהירות הנדרשת, אבל לגבי הנשים שלא נצטוו, אמרו חכמים שיותר טוב שלא ילמדו, ונהגים ללמדן כשרוצות בכך. מתוך עיון ולימוד של ההלכה הזו, נראה שאין לקיים לימוד גמרא כמקצוע חובה במוסדות התיכונים, מפני שהלימוד במסגרות אלו נעשה בדרך של כפייה כזו או אחרת, ורק במסגרות הגבוהות יותר – בהן נעשה הלימוד מתוך בחירה אישית – אין מניעה שילמדו הנשים אם הן רוצות. כיום נראה שהנשים באמת רוצות ללמוד אולי אף יותר מהגברים, ורצון זה גם כן משתלב במציאות המוכרת של נשים משכילות וידעניות בכל התחומים. לפיכך אין עניין למונען ממילוי רצונן, וכבר נודעו בתי המדרש של הנשים

⁵ לענין זימון עיי' שו"ע או"ח קצט, ו ומשנ"ב ס"ק טו (ועיי' מקראי קודש להגרצ"פ פראנק, פורים סי' לה הע' 2 עפ"י המאירי). ולענין ברכת חתנים, כך משמע משו"ע אה"ע סב, ד.

⁶ עיי' בירור הלכה ברכות מה, א ציון ה.

⁷ **הערת העורך (ע. א.):** עיי' בהרחבה במאמריהם של הרב זבולון זק"ש והרב אריאל פיקאר בענין זה ("תחומין" יח עמ' 357-368). ועיי' מקראי קודש, להרב משה הררי, פורים, פרק ו סעי' ח והע' ל, שכתב בשם הגר"מ אליהו שליט"א, שאף שאשה יכולה להוציא אשה אחרת ידי חובתה, אשה לא יכולה להוציא ציבור של נשים ידי חובתן, ואף בדיעבד לא יצאו ידי חובה. וצ"ע בטעמו.

⁸ **הערת העורך (ע. א.):** נראה שאם הנשים מארגנות מנין לקריאת מגילה לנשים מפני שיותר נעים להם לשמוע את הקריאה מפי אשה, או מפני שהנשים המטופלות בילדים והולכות לקריאה שנייה קשה להן למצוא גבר הקורא כראוי – אין למנוע זאת מהן. אלא שיש לחשוש שמא הוראה זו תעלה על פני השטח מגמות פמיניסטיות שאינן עולות בקנה אחד עם דרכה של תורה. וצ"ע למעשה.

תשובת הכותב: באמת אין לגנות קריאה כזו, כשהיא נעשית על פי צורך אובייקטיבי. לא התכוונתי לשלול אלא התארגנות כזאת שלא לצורך, כפי שנהוג, לצערנו, במקומות רבים.

בכמה מקומות, וכל שנדרש הוא לשמור בקפדנות גם במסגרות אלו על אווירה של קדושה; שכך היא המידה בתלמוד תורה בשונה מהלימוד של כל המדעים, ואל לנו לעשות את התורה כמקצוע מדעי בעלמא.

בעניין זה ראינו לאחרונה תופעה שלדעתי אינה ראויה, וכונתי להרצאות של נשים בדברי תורה לפני קהל מעורב, ואפילו בלילות מקודשים כמו ליל שבועות וליל הושענא רבא.

ההסתייגות אינה מפני שאין נשים מלומדות, אלא מפני שלא ראוי שנשים ילמדו תורה לגברים. על תלמוד תורה נאמר שאם הרב דומה למלאך ה' צ-באות ילמדו תורה מפיו. זאת אומרת שהלימוד חייב להיות מלווה בהזדהות עם הרב ואישיותו, וכשמדובר על לימוד אצל נשים קשה להאמין ולקבל שההזדהות הזו תהא נקייה כולה בקדושה ובטהרה⁹.

אמנם מצינו כבר אצל הקדמונים שהיו נשים שלימדו תורה בישיבה, אולם עליהן מסופר שהיו עומדות מאחורי פרגוד, אבל בדרך כלל בוודאי שמוטב שלא לשנות מן המנהג ומהסדר הנכון.

נושא נוסף הקשור לפרק זה הוא בבירור האפשרות שהנשים יוכלו להיות מורות הוראה. מעיקר הדין אין לכך מניעה, כמו שכותב בעל ספר החינוך (מצוה קנב) שהוראת ההלכה שייכת גם לנשים כשהן חכמות וראיות להורות. ברם, ראוי לתת את הדעת להדגשתו, שמתכוון רק למי שראוי להורות. זאת משום שההוראה אינה בגדר דבר של מה בכך, שכל מי שיוזע לקרוא בספרי פוסקים יבוא ויורה. על כך כבר למדנו (עבודה זרה יט, ב; שו"ע הו"מ סי' י): "כי רבים חללים הפילה" – זה תלמיד חכם שלא הגיע להוראה ומורה". מכאן שצריכים ללמוד הרבה בדברי התורה כולה, מן המקורות הראשונים ועד ההלכה כדי לקבל כושר מתאים להוראה; דבר שמתקיים רק אצל מי שספוג בדברי תורה ונעשה תלמיד חכם במידה כזו שאפשר לומר עליו, כלשון חז"ל, שהתורה שלו.

אכן זוהי באמת רעה חולה גם אצל התלמידים הגברים, שמקבלים תעודת הסמכה לרבנות על בסיס מבחן שֶׁעָרְכוּ במקומו מונח, אבל אינו מבטיח שהעומד בו ראוי באמת להורות.

דבר זה נכון כמובן גם בקשר לנשים המבקשות להורות, שיש מקום לקבל את הוראתן, רק אם באמת השקיעו עצמן בתלמוד תורה, ובלשון חכמים: 'שהמיתו עצמן באוהלה של תורה'; דבר שאינו מצוי אפילו בזמננו אף אצל הנשים שלומדות ומלמדות בבתי מדרש לתורה.

מסקנה

לסיום, אחזור על דברי הפתיחה שעיקר העניין הוא למצוא את האיזון בין ההלכה שנועדה לשמור על חיים של קדושה לבין מה שמתבקש במסגרת הקהילה שבתקופתנו.

האיזון הוא דבר נצרך בכלל ובעניין זה בפרט, שכמו שאין לפחד מכל דבר חדש כך גם אין לפרוץ גדרות 'שכבר גדרו ראשונים', ונאמנים עלינו דברי מרן הרב קוק זצ"ל על עבודתנו בזמן הזה, שהיא להביא לכך שהישן יתחדש והחדש יתקדש.

⁹ **הערות העורך (ע. א.):** כידוע, "המורה", נחמה לייבוביץ' ע"ה, לימדה תורה גם לגברים ולתלמידי ישיבות ואברכים, ואף רבנים שיחרו לפתחה, ולא נראה שהיה מקום לשלול זאת. הקשר שבין הזדהות עם אישיותה של המרצה לבין משיכה לנשיותה אינו ברור. הבעיה היא הסתכלות והרהור, והדין צריך להיות תלוי בגילה של המרצה, במראה החיצוני שלה ובצניעות לבושה והתנהגותה. הדבר מקובל מאד בלימודי חול, בהם רגילים במקומותינו לשמוע נשים תוך שמירה על גדרי הצניעות הנדרשים, ומדוע יש לאסור זאת בלימוד תורה? ושמה יש לומר שהדבר דומה לתפילה, שקשה לחוש את רגשי הקודש הראויים כשעומדים בפני אשה.

תשובת הכותב: בענין תלמוד תורה צריך להקפיד יותר שהלימוד יהיה נקי מכל פניות, ושלא יהא מעורב בשום צד של משיכה אל האשה כאשה. באשר לנחמה לייבוביץ' ע"ה, אין כלל בלי יוצא מן הכלל. ומלבד זה, אף היא, כשהיתה נותנת שיעורים בבית הכנסת, היתה יושבת בעזרת נשים, והגברים היו שומעים אותה בעזרת הגברים.